

EDITORIAL

Una nova visió per a la Mediterrània

Pere Almeda, Alfonso González Bondia



Il·lustració de [Carole Hénaff](#)

Quan l'any 1995 es va celebrar a Barcelona la Conferència Intergovernamental Euromediterrània s'iniciava un procés que tenia com a objectiu la promoció de mecanismes de diàleg i cooperació entre les dues ribes a través de l'Associació Euromediterrània. El 1995 s'obria una oportunitat per avançar en un progrés econòmic compartit, i també fou percebut per moltes societats com un espai per guanyar espais de llibertat. La declaració de Barcelona representa el simbolisme d'un projecte europeu reeixit i modern amb el perfil d'una mediterraneïtat dinàmica i oberta.

D'aquella conferència en van sortir un conjunt de propostes i acords ambiciosos, però no fou fins el 2008 que el projecte es va reforçar amb la creació de la Unió pel Mediterrani. La posada en marxa i institucionalització del partenariat euromediterrani ha estat una de les iniciatives de política exterior i de veïnatge més ambiciosos de la Unió Europea. El context i les condicions que van confluïr en el seu establiment semblen, però, difícils de reviure avui.

Vint-i-cinc anys després de l'inici de l'anomenat Procés de Barcelona, podem afirmar que els resultats han estat, malauradament, molt menys satisfactoris del que originàriament s'esperava, i molts dels bons propòsits han quedat desatesos o superats per l'evolució dels

esdeveniments. La distància avui entre les dues ribes és encara més gran i s'han multiplicat els reptes que impedeixen que la Mediterrània sigui una regió de prosperitat, pau i solidaritat. Tant és així que en aquests moments l'agenda euro-mediterrània corre el perill d'allunyar-se del sentit integrador i inclusiu que l'havia impulsat.

Vint-i-cinc anys després de l'inici del Procés de Barcelona, la distància entre les dues ribes de la Mediterrània és encara més gran, i s'han multiplicat els reptes que impedeixen que sigui una regió de prosperitat, pau i solidaritat

El projecte de la Unió pel Mediterrani ha fet que es despleguessin polítiques de cooperació amb la ribera sud, instruments de cooperació i programes regionals. La UE ha mobilitzat recursos econòmics amb l'objectiu de reduir les disparitats a una banda i altra del Mediterrani. Segurament, una reflexió adient avui és la necessitat d'orientar les polítiques existents no únicament envers al creixement, sinó sobretot cap al progrés socioeconòmic de la regió. I si bé és cert que existeix aquesta voluntat, la concentració de les energies polítiques en altres objectius han convertit l'agenda mediterrània en una qüestió no prioritària per les institucions europees, i els països amb més incidència històrica en la regió tampoc no han abanderat fermament l'acció comunitària. Tanmateix, la força d'una realitat complexa s'ha acabat colant per la porta del darrere en forma de conflictes i majors incerteses i la crisi dels refugiats ha acabat impactant en les societats europees i en l'agenda de les institucions tot qüestionant els valors i els fonaments de la Unió Europea.

Pervivència de conflictes i reptes que es cronifiquen

Probablement una de les característiques que defineix millor la singularitat de la Mediterrània sigui la pervivència de vells conflictes i reptes que s'han cronificat en el temps, i també el fet que la regió constitueix un laboratori dels nous reptes que planteja l'agenda global. Ambdues circumstàncies fan de la Mediterrània, en el seu conjunt, un espai altament vulnerable i sensible.

Així mateix, la regió Euro-mediterrània ha experimentat també durant tots aquests anys molts canvis que han configurat un escenari de geometria variable on hi conflueixen actualment i de manera determinant les dinàmiques de l'Orient Mitjà i el protagonisme creixent del continent africà. És, alhora, un dels indrets en el món on es constaten de manera més clara les externalitats negatives del procés de globalització econòmica dels darrers anys i a on s'acumulen les crisis viscudes que han deixat molt malmesa la regió. Reptes globals com ara el creixement de les desigualtats econòmiques i de gènere o els efectes del canvi climàtic en un habitat de gran fragilitat ecològica, estan impactant amb força a tota la regió mediterrània. Unes tendències que se sumen a l'afebliment del sistema normatiu internacional i un retorn a les dinàmiques estatals i de renacionalització que qüestionen el sistema de Nacions Unides i el multilateralisme euromediterrani, i que fan

encara més difícil impulsar una acció coordinada per fer front als desafiaments actuals.

Són molts els factors de l'actual estancament del procés euromediterrani. De fet, és una de les regions on són més evidents els impactes dels canvis geopolítics i la intervenció activa de noves i velles potències que interfereixen en l'esdevenir de molts països. A més, del 1995 ençà, hem estat testimonis de transicions de règims polítics arrel de la Primavera Arab, però simultàniament s'ha intensificat la reacció autoritària davant els intents fallits de democratització, amb un clar retrocés i involució en els drets i les llibertats a molts països de la ribera sud, que ha acabat atiant conflictes civils i violència, desestabilitzant encara més la regió. La radicalització i els extremismes sectaris, els efectes del terrorisme, la guerra de Síria i la polarització han impactat profundament a tot el Mediterrani. L'auge de l'autoritarisme, no és però una inèrcia exclusiva de la regió, sinó que es tracta d'una tendència que també afecta a Europa i a nivell global.

Durant tot aquest temps, hem vist com s'ha anat construint el concepte d'Europa com a fortalesa, a través d'una política immigratòria i d'asil cada vegada més restrictiva i caracteritzada per la falta de consensos entre els estats membres i amb la mirada securitària, el control de les fronteres i la política de murs com a principal perspectiva dominant. Un control sobre les fronteres que ha tingut com a resultat, la xifra ignominiosa de gairebé 40.000 persones mortes en les darreres dues dècades tot intentant creuar les ribes mediterrànies de sud a nord. La magnitud d'aquestes dades colpeja la consciència europea i desemmascara el cinisme que ha predominat al debat sobre la immigració. Una política que no ha definit espais de decisió real basats en la coresponsabilitat ni en la gestió compartida amb els països d'origen o trànsit, sinó que ha buscat externalitzar-ne el problema i que ha fracassat a l'hora de promoure el desenvolupament econòmic i social en origen per reduir els fluxos migratoris. Amb aquestes dinàmiques és difícil avançar en un partenariat entre iguals.

La situació dramàtica en termes humanitaris i socials, l'evolució demogràfica i la immigració per causes econòmiques condicionen doncs els escenaris presents i futurs a les societats del nord i el sud de la conca Mediterrània. Per aquest motiu, és imprescindible crear noves aliances per una nova visió a la Mediterrània i vetllar per la prioritització d'agendes socials, solidàries i educatives i perquè els espais de diàleg i d'intercanvi puguin fer-se efectius i revertir positivament en les seves societats.

En paral·lel, ha aparegut també una narrativa cada cop més negativa sobre la immigració a molts països membres de la Unió Europea. L'aparició de nous discursos d'odi amb alt contingut xenòfob que promouen una retòrica islamofòbica posa en risc la convivència i la cohesió social de les societats diverses d'avui. Un discurs de replegament identitari promogut pels nacional-populismes que s'alimenta de les pors contemporànies i que troba en les diferències culturals, les minories o la immigració el boc expiatori dels malestars socials que desafia els sistemes i principis democràtics.

Una de les variables per entendre la clau de volta del futur de la

regió la representa el dinamisme de les societats de la riba sud i l'impuls regenerador de la ciutadania més jove, que amb la seva mobilització constant ha alertat de la necessitat de transformació i de respostes a desafiaments estructurals de fons

Tanmateix, una de les variables per entendre la clau de volta del futur de la regió la representa el dinamisme de les societats de la riba sud i l'impuls regenerador de la ciutadania més jove que, amb la seva mobilització constant, ha alertat de la necessitat imperant de transformació i de respostes a desafiaments estructurals de fons. També ens ho recorda la realitat d'una Europa cada cop més mediterrània, amb la presència de ciutadans que provenen del Sud i amb els quals s'estableixen uns interessos compartits. Un nou marc de relacions renovades hauria de retenir algunes de les lliçons apreses en aquests vint-i-cinc anys i posar de manifest les potencialitats amb les quals afrontem conjuntament el futur.

En aquest context de confluència de grans reptes globals a la Mediterrània, la seva evolució futura esdevé, doncs, una qüestió fonamental per Catalunya i la seva ciutadania i, evidentment, també per a tota la regió. Es pot parlar del procés de Barcelona com una esperança truncada, però segurament aportarem no aportarem res gaire significatiu si centrem únicament els nostres esforços en les expectatives frustrades. A més, durant aquests vint-i-cinc anys, Barcelona i Catalunya han esdevingut la llar d'un ecosistema d'institucions i iniciatives que tenen com a objectiu promoure la cooperació regional mediterrània. Això, sumat a la ubicació geogràfica del nostre país, fa que l'aposta per la integració regional sigui un tema clau per Catalunya.

Dossier especial d'IDEES: una reflexió sobre els reptes actuals

És des d'aquesta preocupació que neix el dossier IDEES "Una nova visió per a la Mediterrània", en el marc de col·laboració entre el Centre d'Estudis Contemporanis, la Direcció General d'Afers Europeus i Mediterranis i l'Institut Europeu de la Mediterrània (IEMed). Una iniciativa conjunta per reflexionar sobre els reptes actuals a la Mediterrània, 25 anys després de l'inici del Procés de Barcelona. El dossier compta amb la col·laboració de Tamirace Fakhoury, que ha coordinat la dimensió social i de governança dels desequilibris i les asimetries de poder actuals; amb la col·laboració de Roger Albinyana, que ha conceptualitzat l'àmbit institucional de cooperació regional i econòmica amb un especial èmfasi en el desenvolupament sostenible a la regió; i finalment, amb la Mireia Estrada, que contribueix amb la seva coordinació a representar una part de l'imaginari cultural plural i divers de la regió mediterrània, des de les seves tensions, conflictes i dissidències i amb un accent volgutament feminista. Un conjunt de reflexions a partir de les aportacions de més 30 veus diverses que no pretén reviuir el context de fa vint-i-cinc anys, sinó reflexionar sobre els reptes presents a partir de l'experiència acumulada i els canvis i transformacions que han succeït.

Un debat que creiem imprescindible per analitzar i interpretar els factors rellevants que condicionen ara, la vigència de la Mediterrània com a espai social, econòmic i cultural. Un debat que té la voluntat d'entendre quins són els factors clau per anticipar el seu desenvolupament futur i si és possible aprofundir en una major cooperació política i institucional, reflexionant sobre si encara és possible la definició d'una estratègia regional per a l'espai mediterrani que permeti anticipar i condicionar els escenaris de futur.

La reconstrucció de l'esperit de la Declaració de Barcelona passaria ara per contribuir a liderar un nou impuls integrador per a la Mediterrània d'avui. L'ambició té a veure amb tornar a impulsar un nou projecte europeu per la Mediterrània que situï la regió com a prioritària en les polítiques europees, tot consolidant unes relacions euro-mediterrànies que suposin un valor afegit per al posicionament internacional de la regió. Tornar a l'esperit de Barcelona hauria de representar la voluntat de tornar a parlar d'una visió per a la comunitat mediterrània. Però aquest cop, per renovar-la des de l'experiència, i sobretot, des de la capacitat d'adaptar-nos a un context que requereix una mirada global, però també, amb instruments pròxims, efectius, que afavoreixin sinèrgies i siguin flexibles en un entorn canviant. L'esperit europeu i mediterrani de Catalunya poden contribuir a donar suport a la mobilització d'actors i que la Mediterrània jugui un paper central a Europa.

En aquest procés, Catalunya i el seu Govern volen esdevenir referents per tenir més incidència en la regió mediterrània, contribuint a definir una estratègia compartida que permeti reconfigurar les relacions Euro-Mediterrànies. L'estratègia mediterrània de Catalunya MedCat 2030, amb un pla d'acció a quatre anys, vol ser un element catalitzador d'una comunitat mediterrània en construcció, que estrenyi aliances entre les ribes nord i sud i treballi per al desenvolupament humà i l'assoliment dels Objectius per al Desenvolupament Sostenible que marca l'Agenda 2030.

A més a més, Catalunya és i vol seguir sent un país d'acollida i refugi que promogui el diàleg intercultural i la diversitat i, en això és fonamental l'obertura a la Mediterrània, com a espai de mobilitat i intercanvi cultural per excel·lència. Compromesos amb l'aposta per una ciutadania i una comunitat mediterrània que doni suport als processos socials transformadors i que permeti construir una comunitat inclusiva que posi el benestar, la qualitat de vida, la democràcia i els drets humans al centre de les prioritats. Esperem que aquest dossier monogràfic i els articles que anirem publicant en els propers mesos contribueixin al debat per assolir tots aquests objectius.



Pere Almeda

Pere Almeda i Samaranch és director de l'Institut Ramon Llull. Anteriorment havia sigut director del Centre d'Estudis de Temes Contemporanis i de la revista IDEES. Jurista i polític, té un Diploma d'Estudis Avançats (DEA) en Ciència Política i un postgrau en Relacions Internacionals i Cultura de Pau. És professor associat de Ciència Política a la Universitat de Barcelona. Ha treballat i col·laborat en diverses institucions com ara el Parlament de Catalunya, el Parlament Europeu o el Departament d'Afers Polítics de la Secretaria General de Nacions Unides. Va ser coordinador del projecte internacional del recinte Històric de Sant Pau i de la Fundació Catalunya Europa, liderant la iniciativa *Combatre les desigualtats: el gran repte global*.

**Alfonso González Bondia**

Alfonso González Bondia és jurista i director general d'Afers Europeus i Mediterranis de la Generalitat de Catalunya. És doctor en Dret i professor titular de l'Àrea de Dret Internacional Públic i Relacions Internacionals de la Universitat Rovira i Virgili (URV). Els seus àmbits de recerca són la política exterior de la Unió Europea, les relacions entre Europa i els ens locals, el règim jurídic de la seguretat i defensa internacional i europea, els processos de participació pública i els processos de secessió i dret a decidir. Durant el període 2011-2015, va ser Degà de la Facultat de Ciències Jurídiques de la URV i membre del Consell Directiu del Centre d'Estudis en Dret Ambiental de Tarragona (CEDAT). També ha estat investigador convidat de l'Institut Universitari Europeu (1994) i becari de la "NATO Research Fellowships Programme" (1996-1998). Actualment forma part del grup de recerca sobre "Territori, Ciutadania i Sostenibilitat" de la URV i és membre de l'Observatori de Política Exterior Europea de l'Institut Barcelona d'Estudis Internacionals (IBEI). També és integrant del Consell de redacció de la Revista d'Estudis Autònoms i Federals (2015-2018) i de la Revista Catalana de Dret Públic.